

Підсумковий звіт роботи трьох Всеукраїнських круглих столів “Проблеми контролю наявності залишків ветеринарних препаратів та інших інгібіторів у молоці”

Дата: 24 листопада 2017

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Вступ

Через недотримання періоду каренції після лікування корів або порушення гігієнічних вимог до обладнання в молоко можуть потрапляти різного роду інгібітори: антибіотики, миючі й дезінфікуючі засоби, консерванти, пестициди й ін. Споживання харчових продуктів із залишками таких речовин може призвести до антимікробної резистентності, алергічних реакцій та інших розладів в організмі людини. Залишки антибіотиків у молоці також становлять серйозну проблему для молочної промисловості, оскільки порушують технологічний процес.

Швейцарсько-український проект «Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні» (далі Проект) почав детально досліджувати питання контролю залишкових кількостей ветеринарних препаратів та інгібіторів у сирому молоці, яке поставляється молокопереробним підприємствам. На практиці виявилось, що відповідно до офіційних даних, такої проблеми в Україні не існує. Проте насправді під час консультацій та за результатами низки зустрічей із ключовими гравцями молочного сектору України стає очевидним, що така проблема існує та дуже поширена.

Зважаючи на важливість цієї проблеми, Проект на останньому засіданні Наглядової ради Проекту за участі Держпродспоживслужби України, Мінагропроду України, галузевих молочних асоціацій виступив з ініціативою долучитись до цього питання на національному рівні із залученням усіх зацікавлених сторін. Вирішення цієї проблеми пропонується у кілька етапів:

- Залучити зацікавлені сторони для виявлення причин та можливих шляхів вирішення проблеми виникнення залишків інгібіторів та відсутності звітування про позитивні партії молока;
- Розробити огляд спільних та відмінних позицій різних зацікавлених груп;
- Представити результати зацікавленим сторонам та визначити відповідні наступні кроки.

Перший, другий і третій Всеукраїнські круглі столи «Проблеми контролю наявності залишків ветеринарних препаратів та інших інгібіторів в молоці» пройшли 14 березня 2017 року, 10 жовтня і 12 жовтня 2017 року відповідно. У першій зустрічі взяло участь 14 молокопереробних підприємств-партнерів проекту і лідерів галузі; другу зустріч відвідало 18 представників виробників молока різних розмірів (власники 10 корів та представників агрохолдингів з загальним поголів'ям понад 30 000); третій круглий стіл відвідало 21 представник Держпродспоживслужби, Міністерства охорони здоров'я України, ДНДІ з лабораторної діагностики та ветсанекспертизи з Києва і ДНДКІ кормових добавок та ветеринарних препаратів зі Львова. Під час засідання учасники обговорили ситуацію із залишками інгібіторів у молоці в Україні, виокремили основні причини відсутності звітування підприємствами про партії молока із залишками ветпрепаратів. Потім учасники круглого столу обговорили і запропонували заходи, які допоможуть вирішити цю проблему. Окремі звіти були підготовлені по кожному заходу. Цей звіт – це узагальнення висновків і рішень трьох круглих столів.

Причини наявності інгібіторів у молоці

Для того, щоб з'ясувати причини відсутності звітування молокопереробними підприємствами про залишки інгібіторів у молоці та зрозуміти проблему їхнього контролю, було проведено 3 круглих столів. На цих зустрічах брали участь молокопереробні підприємства, виробники молока

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

та державні службовці. Кожна група запропонувала комплекс причин, чому наявність ветеринарних препаратів у молоці є настільки поширеним та актуальним питанням.

Багато причин, згаданих різними зацікавленими особами, є спільними, проте існують також додаткові причини, властиві конкретній стороні.

Причини, які були зазначені усіма сторонами	Причини, які були зазначені двома сторонами	Причини, які є різними для зацікавлених сторін
Відсутність державної політики, контролюю і регулювання	Відсутність чіткого керівництва щодо управління контамінованим молоком	Недосконалість НАССР в молочному ланцюзі
Дефіцит молока, складна економічна ситуація	Страх виробника та переробника втратити доходи	Низька спроможність лабораторій проводити дослідження та виявляти залишки антибіотиків
Відсутність відповідальності за погану якість продукції та сире молоко, відсутність покарання для правопорушників	Відсутність культури виробництва і переробки	Негативні наслідки для молокопереробного підприємства (додаткові перевірки, втрата постачальника молока)
Відсутність затвердженої методології визначення антибіотиків (різні тести на визначення антибіотиків, різна чутливість, відсутність законодавчого регулювання виявлення залишків інгібіторів)	Відсутність контролю за обігом антибіотиків (вільний доступ до антибіотиків, наявність на ринку України незареєстрованих препаратів, некоректна інформація в інструкціях до ветеринарних препаратів)	Часто виробництво молока – це соціальний проект, а не бізнес
Додаткові витрати на тести, які є дуже дорогими	Відсутність незалежних, акредитованих і арбітражних лабораторій (немає механізму вирішення спорів щодо результатів досліджень)	Відсутність простежуваності (звідки молоко приходить, куди іде далі, важка і довга процедура розслідування на підприємстві після виявлення молока із залишками інгібіторів)
Відсутність стратегії розвитку тваринництва	Відсутність зобов'язання звітуватися про залишки ветеринарних препаратів для молокопереробних підприємств (відсутність законодавчого регулювання звітності та відсутність максимально допустимих значень для залишків ветеринарних препаратів)	Відсутність чітких і стабільних відносин між молокопереробним підприємством і постачальником молока (фермером)

Створення системи контролю за безпекою харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Недотримання періоду каренції	Відсутність прозорого державного моніторингу	Низький рівень обізнаності серед фермерів й інших (про наслідки антимікробної резистентності на здоров'я людини); низький рівень освіти ветеринарів
		Людський фактор (на рівні ферми): халатність, помилки, байдужість, низька відповідальність персоналу, порушення внутрішніх процедур
		Жадібність молокопереробних підприємств, високі вимоги керівника ферми до об'ємів виробництва
		Відсутність різниці в ціні на безпечне і не безпечне молоко
		Неналежне благополуччя тварин і управління стадом
		Немає розуміння мети звітування підприємством (відсутність розуміння впливу на виробника молока після виявлення залишків у молоці, підприємства не вірять, що звітування приведе до вирішення проблеми наявності інгібіторів у молоці)
		Відсутність контролю на рівні ферми і молокопереробного підприємства, відсутність/недостатність вхідного і вихідного контролю сирого молока

Учасники трьох круглих столів зійшлися в думці щодо недосконалості державної політики, регулювання, контролю та стратегії розвитку галузі. Відсутність законодавчої бази, чітких вимог та їх впровадження є однією з основних причин відсутності звітування та наявності інгібіторів у молоці в умовах дефіциту молока. Усі сторони зазначили, що оператори ринку не несуть відповідальності за якість під час виробництва та переробки молока. Учасники також зазначили, що немає чіткої методології визначення, які дослідження слід проводити для визначення відсутності антибіотиків в молоці, і використовують різні експрес тести, які є дуже дорогими. Крім того, внаслідок свідомих чи не свідомих причин трапляються випадки недотримання періоду каренції.

Деякі з причин згадувались двома з трьох груп: відсутність добре розвинутої культури виробництва та переробки молока, побоювання, що звітування має негативні економічні

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

наслідки, відсутні чіткі способи утилізації забрудненого молока, недоліки на рівні лабораторій та відсутній прозорий моніторинг. Відсутність контролю над обігом антибіотиків, зокрема вільний доступ до ветеринарних препаратів та неправильна інформація в інструкціях, вважається великим і важливим комплексом проблем, які безпосередньо впливають на ситуацію з антибіотиками в молоці. Також було зазначено, що в Україні молокопереробні підприємства не зобов'язані звітувати про позитивні партії.

Кожна сторона зазначила додаткові причини присутності інгібіторів у молоці, які не були обговорені іншими зацікавленими сторонами, наприклад, неналежне благополуччя тварин та управління стадом, жадібність переробників молока, утилітарне ставлення до корів, недбалість, помилки та безвідповідальне ставлення персоналу ферми, відсутність HACCP на молокопереробних підприємствах, низька обізнаність серед операторів ринку щодо антибактеріальної резистентності та побоювання додаткових перевірок компетентним органом. Також дуже часто переробники не розуміють мети звітності, як впливати на виробника молока після виявлення залишків у молоці; і взагалі підприємства не вірять у те, що звітність може вирішити проблему. Подальші причини можна знайти в таблиці вище.

Рішення, які можна запровадити

Представники молокопереробних підприємств, виробників молока та органів державної влади розробили комплекс заходів щодо вирішення проблеми ветеринарних препаратів та залишків інгібіторів у молоці.

Представники молокопереробних підприємств, виробників молока і державних органів влади розробили комплекс заходів для вирішення проблеми залишків ветеринарних препаратів й інших інгібіторів у молоці.

Заходи, які можуть реалізувати виробники молока

Запропоновані більшістю учасників	Додаткові позиції
<p>Впровадити належні практики ведення молочного господарства:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Окреме утримання і доїння здорових і хворих корів; • Дотримуватися періоду каренції; • Гігієна доїння як спосіб профілактики маститів; • Концепція здорового стада, вакцинація стада; • Контроль якості і безпечності кормів; • Використання дозволених мийно-дезінфікуючих засобів; • Контроль і верифікація миття та дезінфекції обладнання 	<p>Створення і впровадження системи контролю безпечності сирого молока: визначення критичних точок контролю, розробка відповідних протоколів/інструкцій, ведення записів у відповідних журналах</p>
<p>Підвищення обізнаності виробників:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тренінги для працівників ферми 	<p>Покращення генетики стада</p>

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення ветеринарів ферми новими знаннями 	
Дотримуватися усіх нормативно-правових документів для виробництва якісного і безпечного молока	Мотиваційна система для працівників
Ведення записів використання ветеринарних препаратів (амбулаторний журнал)	Модернізація ферми
	Об'єм виробництва молока не має бути метою
	Приймати відповідальність за порушення та фальсифікацію супровідних документів
	Використання професійного ветеринарного обслуговування
	Встановити процедуру утилізації контамінованого молока
	Впровадження власного внутрішнього контролю залишкових кількостей ветеринарних препаратів у молоці (при наявності лабораторного обладнання): <ul style="list-style-type: none"> • Обов'язковий контроль молока після періоду каренції; • Контроль кожної партії молока, яка відвантажується
	Альтернативні протоколи лікування без антибіотиків

Заходи, запропоновані усіма учасниками, які можуть запровадити виробники молока, пов'язані із дотриманням законодавства та впровадженням належної практики ведення молочного господарства. Підвищення обізнаності, тренінги та ведення всіх необхідних записів також є важливими запропонованими заходами для вирішення проблеми з залишками інгібіторів у молоці.

Подальші ідеї стосуються впровадження системи контролю безпечності сирого молока на фермі: визначення критичних точок контролю, розробка відповідних протоколів/інструкцій, відбір зразків з кожної відвантаженої партії молока. Використання альтернативних протоколів лікування без антибіотиків, модернізація ферми, інвестиції в генетику, відповідальність та загальне ставлення керівника ферми до роботи працівників та тварин є іншими запропонованими діями, які можуть сприяти досягненню змін.

Заходи, які можуть реалізувати пункти збору молока і особисті селянські господарства:

Запропоновані більшістю учасників	Додаткові позиції
Використання якісних кормів	Впровадження НАССР на ПЗМ
Контроль і звітування про виявлені залишки ветеринарних препаратів.	Аудит постачальників сирого молока

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Дотримання належного утримання тварин, благополуччя, санітарних умов приміщень, гігієни	Ведення записів на ПЗМ і ОСГ: результати дослідження молока, процес очищення обладнання, прийом та доставка молока
Тісна комунікація ПЗМ з ветеринарами: <ul style="list-style-type: none"> - Отримання інформації про стан здоров'я тварин у зоні обслуговування; - організація систематичної діагностики субклінічного маститу; - Профілактичні заходи 	Вилучення ОСГ з процесу комерційної переробки
Відповідальність постачальників молока і власників ПЗМ за продаж сирого молока з антибіотиком	Дотримання законодавства
Контроль кожної партії молока, проведення дослідження на показники якості і безпечності молока на ПЗМ	Оснащена лабораторія на ПЗМ для виявлення залишків антибіотиків
Тісна співпраця з молокопереробними підприємствами і постачальниками сирого молока	Організація процесу утилізації контамінованого молока, система повернення
	Розведення племінних корів
	Підвищення знань постачальників щодо гігієни доїння, холодового ланцюга пунктами збору молока
	Гігієна персоналу
	Не приймання молока з антибіотиком.

Учасники рекомендували, щоб ОСГ використовували подібний принцип роботи як великі виробники: належне утримання тварин, гігієна доїння, санітарні умови приміщень, тощо. Крім того, ОСГ повинні змінити підхід і зрозуміти їх відповідальність. Пункти збору молока повинні регулярно спілкуватися з ветеринарами, постачальниками сирого молока та переробниками, повинні перевіряти якість та безпечність молока.

Частина учасників підкреслила, що ПЗМ мають впровадити систему управління безпекою на принципах НАССР. Кожен ПЗМ повинен мати систему ведення записів, впроваджувати усі законодавчі вимоги і приймати молоко з антибіотиками. Деякі учасники запропонували виключити ОСГ із комерційної переробки.

Заходи, які можуть реалізувати молокопереробні підприємства:

Запропоновані більшістю учасників	Додаткові позиції
-----------------------------------	-------------------

Створення системи контролю за безпекою харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

<p>Не приймати молоко з антибіотиком/відмова переробляти молоко з антибіотиками</p>	<p>Процес виявлення антибіотиків на заводі: складання акту вибраковки, виклик державного ветеринарного лікаря (Держпродспоживслужба), відбір зразків і проведення дослідження в Регіональній державній лабораторії ветеринарної медицини, повернення партії молока на господарство відповідно до договору, складання акту про повернення молока.</p>
<p>Інвестування у розвиток постачальників сирого молока:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Систематичне підвищення обізнаності серед молокозаводів та працівників пунктів збору молока; • Розвиток сировинних зон та проведення тренінгів; • Надання лабораторного обладнання, реагентів і обладнання ПЗМ і ОСГ 	<p>Взяття відповідальності за управління відходами</p>
<p>Контроль/оцінка ферм:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Постійний контроль партій молока лабораторією підприємства (вхідний контроль); • Контроль ведення записів на фермі або ПЗМ; • Впровадження системи управління безпекою на принципах HACCP; • Аудит виробників молока; • Відвідування працівниками лабораторії або відділу по заготівлі сировини ферм або ПЗМ 	<p>Вплив на владу:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лобіювання прийняття відповідного нормативно-правового регулювання щодо залишків ветпрепаратів та інших інгібіторів у молоці; • Лобіювання виділення державної підтримки в питаннях фінансування проведення досліджень партій молока, розвитку сучасних фермерських господарств; • Лобіювання створення арбітражної системи, включаючи тестування контрольних зразків
	<p>Допомога з логістикою зразків для державного контролю</p>
	<p>Впровадження уніфікованої методології для визначення антибіотиків у молоці (однакова чутливість тестів)</p>
	<p>Покарання за порушення контрактів по закупівлі</p>
	<p>Усвідомлення переробниками їхньої відповідальності перед споживачами</p>
	<p>Прозоре та правдиве звітування державним органам та отримання зворотного зв'язку</p>
	<p>Контроль сирого молока на фермі: відбір зразків водієм у присутності представника ферми</p>

Створення системи контролю за безпекою харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

--	--

Важливою, також, є роль молокопереробних підприємств у забезпеченні та контролі якості та безпечності сирого молока. Всі учасники відзначили важливість фінансових та консультаційних інвестицій у розвиток виробників молока. Впровадження системи НАССР з оцінкою постачальників молока, вхідний контроль молока, ведення записів та відмова від молока з залишками є іншими запропонованими заходами, які можуть бути прийняті виробниками молока.

Деякі учасники запропонували, щоб великі підприємства лобювали державні органи влади з метою зміни політики (схвалення законодавства чи державної підтримки) та створення арбітражних лабораторій, брали відповідальність за утилізацію забрудненого молока та забезпечували логістику зразків для державного контролю. Деяка частина учасників зазначила, що важливо впровадити єдину методологію виявлення антибіотиків у молоці та повідомляти про позитивні партії компетентному органу. Основний принцип роботи молокопереробних підприємств – відповідальність перед споживачами.

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Заходи, які можуть реалізувати державні органи влади:

Запропоновані більшістю учасників	Додаткові позиції
<p>Розробити та затвердити єдиний нормативно-правовий документ (або внести зміни в існуючі документи), який регулюватиме всі питання пов'язані з проблемою наявності залишків ветеринарних препаратів та інших інгібіторів у молоці.</p> <p>Даний документ повинен обов'язково встановлювати регулювання щодо наступних аспектів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • обов'язки всіх учасників молочного ланцюга, також щодо інформування компетентного органу про партії молока з позитивними результатами досліджень на залишки ветеринарних препаратів; • визначення уповноважених лабораторій для проведення досліджень на виявлення інгібіторів у молоці; • стандартизовані процедури відбору зразків для досліджень; • періодичність досліджень, методи та чутливість тестів, процедури валідації та верифікації методик; • питання утилізації партій молока (хто відповідальний, хто несе фінансові витрати, документальне підтвердження проведеної утилізації); • відповідальність всіх учасників молочного ланцюга за недотримання вимог. 	<p>Пришвидшити прийняття наказу по гігієні молока</p>
<p>Належний контроль з боку компетентного органу виробників і переробників</p>	<p>Підвищення обізнаності споживачів про їхні права та наслідки вживання молочних продуктів з антибіотиками</p>
<p>Держава повинна запроваджувати підтримку у вирішенні цієї проблеми, наприклад державні програми по закупівлі тестів для виявлення інгібіторів у молоці, проведення просвітницької роботи серед виробників молока, підтримка виробників</p>	<p>Створення єдиної бази даних для результатів лабораторних досліджень</p>

Створення системи контролю за безпекою харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

молока, які прагнуть запроваджувати сучасні технології ведення тваринництва та виробництва молока.	
Забезпечення належної кваліфікації державних інспекторів, які будуть брати участь у контролі	Оснащення лабораторій, щоб вони могли проводити дослідження відповідно до міжнародних стандартів
Запровадження програми контролю (моніторингу) показників якості та безпечності сирого молока; цей моніторинг повинен проводитися без попереднього повідомлення виробника; чітка реакція на факт знаходження молочних партій з інгібіторами (значні штрафи)	Контролювати якість та продаж ветеринарних препаратів; введення рецептурних продажів антибіотиків; контроль за використанням ветеринарних препаратів на фермі
	Створення кращих умов для розвитку сімейних ферм, популяризації сільського життя
	Регулювати відносини між виробником і переробником молока в нормативно-правовому полі

Учасники всіх трьох груп запропонували, що зміни в законодавстві є одним із пріоритетних кроків. Законодавство має бути змінено або затверджено у сфері залишків інгібіторів у молоці, лабораторій та методологій, способів утилізації забрудненого молока, вимог до якості та безпечності молока і відповідальності. Більше того, учасники запропонували запровадити програму контролю показників якості і безпечності сирого молока, надавати фінансову підтримку галузі та організувати інформаційно-просвітницьку кампанію для операторів ринку.

Додаткові пропозиції, зроблені деякими групами зацікавлених сторін, стосуються пришвидшення прийняття наказу по гігієні, врегулювання відносин між виробником і переробником, створення бази даних для результатів лабораторних досліджень молока. Деякі групи зацікавлених сторін також підкреслили важливість контролю якості та продажу ветеринарних препаратів та надання обладнання лабораторіям, щоб вони могли проводити дослідження відповідно до міжнародних стандартів.

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні

Заходи, які можуть реалізувати споживачі і торгові мережі:

Запропоновані більшістю учасників	Додаткові позиції
Випадковий та періодичний аудит молочних виробників з подальшим поширенням результатів у засобах масової інформації	Подавати судовий позов у разі заподіяння шкоди здоров'ю після споживання неякісної продукції
Торгові мережі і споживачі мають інформувати відповідні компетентні органи у разі виявлення порушень під час аудиту чи у випадку низької якості продукції	Припинення співпраці з виробником, що порушує вимоги щодо безпечності та якості молока; не продавати продукти поганої якості
Маркетингові кампанії для споживачів про якісних виробників молока	Встановити вимогу для виробника мати сертифікат якості
Підвищення обізнаності щодо якості та безпечності продуктів серед споживачів	Рекламація
Турбота про власне здоров'я: відмовитися купувати підозрілі продукти, не купувати молочні продукти на стихійних ринках, не купувати найдешевші продукти, проактивна позиція споживачів купувати якісні та безпечні продукти	Створення окремого знаку якості

Всі учасники зазначили, що торгові мережі повинні проводити аудиторську перевірку своїх постачальників (переробників молока), інформувати компетентний орган у разі виявлення порушень та проводити інформаційні кампанії для споживачів про якісних виробників молока. Споживачі мають свідомо обирати молочні продукти.

Деяка частина зацікавлених сторін додала, що торгові мережі мають встановлювати вимогу виробника мати сертифікат якості та не працювати з безвідповідальними переробниками. Крім того, споживачі можуть подати скаргу до компетентного органу або подати позов до суду у разі заподіяння шкоди здоров'ю внаслідок споживання неякісної продукції.

Узагальнивши усі вищезазначені заходи, можна виділити наступні напрямки:

- Удосконалення законодавства та його дотримання всіма операторами ринку;
- Зміна підходу та розуміння відповідальності всіх операторів ринку в кожній частині ланцюга виробництва молочної продукції;
- Встановлення стабільних і довірливих відносин між виробниками та переробниками молока;
- Впровадження належної практики ведення молочного господарства та впровадження системи управління безпечністю на базі принципів НАССР пунктами збору молока і молокопереробними підприємствами;
- Впровадження регулярних досліджень молока, включаючи дослідження молокопереробними підприємствами та впровадження прозорості державної системи контролю;
- Визначення та реалізація відповідальності для порушників;
- Фінансова підтримка та підвищення обізнаності виробників молока за рахунок держави;
- Відповідальне та свідоме споживання.

Створення системи контролю за безпечністю харчових продуктів на основі оцінки ризиків у циклі виробництва та збуту молочних продуктів в Україні